

NICOLAUS STENONIUS

Anatomicus geologicusque maximus

ANNE-LIESE THOMASEN

THOMASEN, A.-L.: Nicolaus Stenonius – anatomicus geologicusque maximus. *Dansk geol. Foren., Årsskrift for 1974*, side 1-4. København, 2. januar 1975.

Artiklen belyser herkomsten af det Stensen-relief, som er deponeret i Mineralogisk Museum, København.

Anne-Liese Thomassen, Mineralogisk Museum, Østervoldgade 5-7, DK-1350 København K. 16. november 1973.

Det er netop 300 år siden, at Danmarks berømte anatom og geolog *Niels Stensen* (1638–1686) fra 3. juli 1672 til 14. juli 1674 opholdt sig i København, hvortil han af kong *Christian V* (1646–1699) var blevet hjemkaldt fra Firenze for at gavne sit fædreland ved at virke som anatomicus regius i sin fødeby.

På det tidspunkt var *Niels Stensen* med sine 36 år rig på hæder og anerkendelse i hele Europa for sine videnskabelige fortjenester, og forståeligt nok ønskede man i København at få del i berømmelsen af landets store søn.

Imidlertid måtte *Stensen* efter sin hjemkomst snart erkende, at han på grund af sin konversion til den katolske kirke var blevet og altid ville forblive en fremmed blandt sine landsmænd i det dengang stærkt ortodoks-protestantiske Danmark, uanset hvor stor hans videnskabelige kvaliteter måtte være. Det viste sig da også, at hans titel som anatomicus regius nok indbragte ham de af kongen lovede 400 Rd årligt, men at han fuldkommen savnede videnskabelige opgaver. Han havde heller ingen udsigt til at kunne få en stilling ved universitetet, hvor den almægtige *Thomas Bartholin* (1616–1680) dyrkede en stærk nepotisme til fordel for sine slægtninge, der indtog så godt som alle de lærerembeder, som indebar mulighed for videnskabelig udfoldelse og materielle fordele.

Efter at *Niels Stensen* således i løbet af to år kun havde kunnet holde én offentlig forelæsning i forbindelse med sektionen af et kvindeligt, nemlig hans tiltrædelsesforelæsning, der fandt sted i februar 1673, foretrak han efter to års tålmodig afventen at rejse tilbage til Firenze, hvor han var sikker på at møde den størst mulige forståelse og støtte for sit videnskabelige arbejde.

Da han var vendt tilbage til Italien, blev han omgående påny knyttet til *Medici*-hoffet, dengang som privatlærer for *Cosimo III's* unge søn, samtidig

Fig. 1. Stensen-relieffet på Mineralogisk Museum.

med, at han beskæftigede sig med videnskabelige opgaver, indtil han 1675 trådte i kirkens tjeneste som præst.

Det er formodentlig *Stensen's* ansigtstræk fra denne periode efter hans tilbagevenden til Italien, som kunstneren har villet fastholde i det relief, som nu befinder sig på Mineralogisk Museum, fig. 1.

Vi kender ikke denne kunstners navn, og ingen ved, om relieffet kan være skabt i *Stensen's* levetid eller senere. En nærmere undersøgelse af værket oprindelse og hidtidige skæbne lader formode, at det må være skabt af en ældre italiensk kunstner, som havde tilknytning til Ravenna. Derpå tyder Ravennas byvåben (for værdifuld hjælp ved identificering af Ravennas byvåben takker jeg rigsantikvar, cand. mag. *Niels Bartholdy*) i højre side forneden på relieffet: de to løver, der rejser sig mod hinanden ved Ravennas typiske træ, pinien. Da *Stensen* aldrig har haft den mindste tilknytning

til Ravenna, må man antage, at kunstneren har benyttet byens våben som bomærke. Til venstre forneden ser man en lilie, også under borgkrone, det er Firenzes byvåben, og i midten indtager Mediceernes kendte familievåben en fremtrædende plads.

Det latinske skriftbånd, hvilende på fire slanke, snoede søjler, fortæller os, at det er den store anatom og geolog *Niels Stensen*, som kunstneren vil hylde med sit billedværk. *Stensen* ses iklædt en rejsekåbe, måske endnu hoffets elegante dragt, måske allerede præstens klædning.

Selv om *Stensen* her skal betragtes som den berømte videnskabsmand, har meget i relieffets ydre form allerede et ekklesiastisk skær, noget, der svarer helt til de afgørende overvejelser, som dengang beskæftigede den danske forsker mere end alt andet. Netop dette præg støtter stærkt formodningen, at relieffet må være skabt i Italien – selv om adskillige italienske *Stensen*-venner afviser hypotesen om kunstværkets italienske proveniens, idet de ikke mener at kunne anerkende den anvendte stilform som hørende hjemme i Italien.

Ved en nærmere efterforskning i den sparsomme litteratur om *Stensen* i den bildende kunst finder man dog i *Metzler's*¹ lille skrift "Nicolaus Steno i Maler- og Billedhuggerkunsten" den meddelelse, at relieffet 1888 blev købt af Danmarks Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg fra Italien for Kr. 700 og at det blev opstillet på 2. sal, værelse nr. 42, som nr. 531. Denne oplysning har *Metzler* fået af museumsinspektør *E. F. S. Lund*.

Metzler fortæller videre, at relieffet blev forbillede for professor *Vincenzo Consani's* marmorepitaphium, som findes i S. Lorenzo Basilikaens klostergård i Firenze. *Consani* udførte sit marmorrelief på bestilling fra deltagerne af den internationale geologkongres 1881 i Bologna. Professor *Consani* kendte ikke *Stensen's* ansigtstræk, og det forekommer ret sandsynligt, at vort relief kan have tjent ham som model. Sammenligner man *Stensen's* ansigtstræk og -udtryk på *Consani*-medaillonen med relieffets *Stensen*-portræt, finder man en overbevisende lighed i de to profilbilleder, i spejlvendt forhold.

Consani's portrætmedaillon blev færdig i året 1883, og netop kunstnerens benyttelse af relieffet som model kan have vakt så stor interesse hos danske *Stensen*-venner, at man har søgt at erhverve kunstværket for Danmark med det resultat, at det 1888 kom hertil.

I en af Nationalhistorisk Museums ældre kataloger² – uden årstal – ser man en fotografisk gengivelse af relieffet, ledsaget af en kortfattet biografi.

1915 blev kunstværket udlånt til deponering i Universitetets Mineralogiske Museum i København. Den 20. november 1915 bekræfter Mineralogisk Museum³ at have modtaget relieffet. I hvilken anledning man havde udbedt sig relieffet tillåns, vides ikke, idet der i den knappe korrespondance^{4&5} om sagen kun bemærkes, at aftalen blev truffet "gennem mundtlig forhandling".

Derefter har det smukke basrelief i mange år hængt i en af Mineralogisk Museums mineralsale, indtil man efter en istandgørelse af disse sale ved

en nyophængning søgte at skabe en indbyrdes sammenhæng af portrætterne, og professor *Arne Noe-Nygaard* oplyser, at man således ønskede, at portrætterne af de 4 gamle museumsbestyrere skulle finde deres plads på den væg, hvor tidligere tre af dem fandtes sammen med *Stensen*-relieffet. Da gruppen så skulle suppleres med det fjerde bestyrerportræt, var *Stensen*-relieffet "umage" i den sammenhæng og byttedes med det fjerde bestyrerportræt. Ved den lejlighed blev der foretaget en restaurering af relieffet af konservator fru *Bente Bang*, og siden den tid, 1971, har det hængt i en til Mineralogisk Museum hørende vestibule.

Litteratur

1. Metzler, J. B. 1911: *Nicolaus Steno*'i Maler- og Billedhuggerkunsten. *Varden* 9(9), 163-178.
2. Katalog »Das Nationalhistorische Museum im Schlosse Frederiksborg. Ein Illustrierter Führer für Besucher«, p. 60. Uden årstal.
3. Kvittering fra Mineralogisk Museum for Steno Relief, af 20. November 1915.
4. Brev fra Nationalhistorisk Museum på Frederiksborg af 4. November 1915 til Mineralogisk Museum.
5. Brev fra Mineralogisk Museum af 6. November 1915 til Nationalhistorisk Museum på Frederiksborg..